

duga je to priča

(maksimalna ocena velikog romana)

džon bart

Mnogo toga se može reći o Minimalizmu. U carstvu estetike, neke druge vrednosti se izjednačavaju, manje zaista znači više. Sažetost jeste duša mudrosti. Bar posmatrana u celini, umetnost jeste duga, a život kratak. Pažnja civilizacije nije više usmerena u pravcu u kojem je nekada bila: akvarel *Winslow-a Homera* iz 1877. sa naslovom *'Novi roman'* — koji prikazuje jednu mladu devojkicu iz dobrih starih vremena pre nego što je ovaj termin skovan, kako leži na letnjoj travi u letnjoj odeći bez Wokmena i patika *zadubljena* u pozamašnu prozu — u današnje vreme više izaziva nostalgiju nego priznanje.

Da se razumemo, ovaj rastrojani vek u kome živimo nije izmislio minimalnost. Škrtoš/štedljivost je oduvek predstavljala olakšanje od složenosti i razrađenosti, kao što je puritansko od baroknog. Upravo je neogotički *Edgar Alan Po*, a ne moderni, jasno definisao ekonomiju 'jednog jedinog efekta' koju treba da ima savremena kratka priča nasuprot njenim mnogo opširnijim prethodnicima; a ovi skrtačeni žanrovi kao što su maksime i epigrama stari su koliko i sama književnost. Međutim, ne može se poreći da 'savremeni pisci vole sažetost', što je 1532. primetio prvi maksimalista *Fransoa Rable*, a Modernizam XX veka dodao je posebnu voltažu vrlo cenjenoj estetici štedljivosti. Neke druga razdoblja su povremeno uživala u minimalnom; a Minimalizam kao pravac je izmislio naše doba.

Nekada sam studentima predlagao, zbog mnemotehničkih pogodnosti, da ukoliko Doba Prosvetljenosti plus industrijalizam vode ka Romantizmu, onda sledi da Romantizam plus kataklizma (uključujući i apolitičke i političke revolucije) vode Modernizmu po čijim marginama se šunja apokaliptička sumnja da je svršeno sa umetnošću, a možda i sa samom Zapadnom civilizacijom. Bela platna *Kazimira Maljeviča* iz 1918. su zamišljena da stave tačku na ovaj medij umetnosti; nekoliko decenija kasnije, *Pablo Pिकास* potvrđuje da 'savremena umetnost više ne postoji'; Borhesove 'fusnote za imaginarnu tekstove' u neku ruku predstavljaju i poslednje beleške u našoj istoriji književnosti; kao i Becketovo delo *'Dah'* koje postize bukvalno odsustvo reči ili delo *Džona Kejdža '433'* koje postize bukvalno odsustvo zvuka. Ovaj vek koji se sada završava pomodnim izveštajima o kraju istorije i o kraju prirode počeo je šapatima o kraju umetnosti. U ovakvoj jednoj apokaliptičnoj atmosferi razumljivo bi bilo da 'manje znači više', čak štaviše, i da 'najmanje jeste najviše'.

U ovakvom jednom času kada preovladava osećanje skučenosti i duhovne praznine, zar nije veliki debeli roman, tkzv. 'duga čitanka', anahronizam, čak i nepoželjan sa estetskog stanovišta? Zar veliki romani XX veka kao što su: roman *Žila Romena* u dvadeset sedam tomova pod naslovom *Ljudi dobre volje*; roman *Antoni Paula 'Igra na muziku vremena'*; roman *Marsela Prusta* u sedam tomova *'U potrazi za izgubljenim vremenom'*; roman *Tomasa Mana* u četiri toma sa naslovom

'Josip i njegova braća'; *'Aleksandrijski kvartet'* *Lorensa Darela*; roman *Roberta Muzila* u tri toma naslova *'Čovek bez svojstava'* — zar svi oni ne liče na one ogromne praistorijske guštere koji dostižu svoju maksimalnost baš onda kada počinju da izumiru/zastarevaju?

Pa ipak... Mada se u današnje vreme retko vidi knjiga dva inča debela, da ne govorimo o knjizi u dva toma koju čita još samo sredovečni svet na plaži ili u avionu, pre nego što okrenemo leđa ovom gargantuskom uticaju na savremena kretanja, hajde da razmotrimo, ne samo sa nostalgijom, neka zadovoljstva Maksimalizma u književnosti, imajući u vidu da razmetljivost isto tako može doneti okrepljenje od jednostavnosti i škrtošti kao što važi i obrnuto, i da je Mie-ov čuveni moto u isto vreme i njegov epitaf. Ja nisam strastveni ljubitelj *James-a Michener-a*, ali njegova izjava mojim studentima da on u svojim romanima teži da 'stvori svet u kome će njegovi čitaoci sa zadovoljstvom boraviti nekoliko nedelja', — zaslužuje, po mojoj oceni, da stoji kao protuteža Poovom diktumu da kratka priča treba a se pročita za 'jedno veče'. Stvoriti svet: upravo to. To nas podseća da zadovoljstva koja nalazimo u čitanju dela u jednom dahu, za jedno veče, nisu jedina zadovoljstva. Postoji i jedna duža, predana veza; čak postoji i posvećeni, verni, srećni brak. Prisećamo se *Vladimira Nabokova*, koji spada u nekolicinu antiminimalističkih savremenika, koji je podržavao želju *Džemsa Džojso* da 'ima idealnog čitaoca sa idealnom nesanicom' (mi ljubitelji Nabokove obimne *'Ade'* pripadamo klubu ljudi sa crvenim očima, ali u duši strastvenih, a sam Džojso savsvojom prirodno ništa više ne očekuje od 'svojih čitalaca do da svoj život provedu čitajući njegova dela'.

Možda maksiromanopisci, kao oni lukavi ljudi što se cenjkaju, traže ceo život u nadi da bi dobili jedan ili dva semestra. Ja lično se sećam, uz ogromnu zahvalnost koju dugujem Prustu, kako sam preživeo krizu u životu još kao diplomac tako što sam se bukvalno izolovao čitajući *'U potrazi za izgubljenim vremenom'*. Dve nedelje sam samo jeo, spavao i čitao Prusta; moji problemi nisu nestali, ali do 1124-te stranice moj neki konstantni, sveprisutni osećaj gubitka postepeno je slabio u mojoj duši.

Izaći iz sebe (da bi se naravno vratili i nešto doneli nazad): ukoliko samozabav nije uvek i znak književnog doživljaja visokog kvaliteta, onda transcendentnost nesumnjivo jeste. Slažem se da se ovo trenutno može desiti u nekoj velikoj kratkoj priči i naši najintenzivniji doživljaji retko su i najduži. Ali isto tako je istina da naši najprijetniji doživljaji, bilo iz književnosti ili van nje, ne moraju biti i najintenzivniji. Pored epifanskog bljeska Čehovljevihih redova koji plene, moraju se uvesti i takve duge neprekidne emotivne predstave svetla i zvuka kao što su *'Don Kihot'*, *'Tom Džons'*, *'Braća Karamazovi'*, *'Rat i mir'*, *'Sto godina samoće'*; dok ih čitamo duboko se u njih udubljujemo i poželimo da se nikada ne završe. Šta ćemo da radi-

mo kada se ova priča završi? Zašto nije duža?

Neke i jesu, mada njihovi čitaoci nalaze da jesu zanimljive ali vas potpuno ne obuzimaju, pogodnije za dugu irku jednog maratona nego za groznicu jednog sprintera. Okončavate *'Klarisu'* *Semjuela Ričardsona* ne toliko preobraženi koliko oslobođeni...

Da promenim metaforu: hranimo se kratkim pričama kao plovke — udahni, zaroni, uzmi slatki zalogaj hrane, i opet na površinu. *'Za jedno veče'*. Po propisu je; što se mene tiče ja više volim da za jedno veče uzmem nekoliko dela od *Čehova* ili *Flaneri O'Konora*, *Donalda Bartelmija* ili *Stivena Diskona*. Međutim, čitaoci romana ili romanopisci su nalik Vedelovim fokama koje za 'obična' ronjenja primenjuju jednu metaboličnu tehniku (na primer za romane od 200 do 400 stranica kao što su *'Madam Bovari'* ili *'Zbogom oružje'*) a savsvojom drugu za ona duga sedenja uz knjigu kao što je bilo moje kod Prusta kada zakivamo vrata, sužavamo prostor, zatvaramo sve pomoćne sisteme, smanjujemo količinu neophodnog kiseonika, sedamo i upuštamo se u ogromna prostranstva i zaplete koji su nepoznati Minimalizmu: tu mislim na svih pet knjiga *'Gargantue i Pantagruela'*; na tri partiture *'Anatomije melanholijske'* *Roberta Bartona*.

Kada slavimo ova ili ekvivalentna po snazi dela, težimo takvom maksimalizmu u poredenju sa kojim čak i *'Klarisa'* izgleda vrlo kratka i sažeta: delima sa pokatkad pravim azijskim dahom; svetovima u kojima ćemo sa zadovoljstvom provesti ne 'nekoliko nedelja' nego mesece i mesece u mesece. U poredenju sa ovim, povremeni debeli američki bestseleri kao što je *'Oblast prašuma'* *Rosa Lokridža Jr.* liče samo na dužu vežbu; kao i brobdingnaški (džinovski) klasični i poluklasični kao što je *'Priča o Genji'* *Ledi Murasaki* (1.135 stranica), *'Jevrejin litalica'* *Ežena Sua* (1.357 stranica), *'Jadnici'* *Viktora Igoa* (1.781 stranica), *'Prepoznavanja'* *Viljema Gadia* (956 stranica). Spremnim smo za *'Hiljadu i jednu noć'*, zatim za slobodnu verziju Ričarda Bartona.

A kada potpuno zaronimo, zar nećemo dvadeset romana *Emila Zole* iz *Rougon-Macquart* ciklusa, kao i sedam tomova Prustovog 'Izgubljenog vremena' smatrati velikom prozom? Naravno da hoćemo, zajedno sa trideset dve knjige iz Vejverli serije Valtera Skota i devedeset dve knjige *'Ljudske komedije'* *Onora Balzaka*, ne samo zbog toga što ceo proizvod mašte jednog jedinog autora ima, više-manje, neizbežnu ograničenost, bez obzira da li se iste ličnosti ponovo pojavljuju ili ne pojavljuju, u stilu *Viljema Foknera*, nego i zato što nam ovo može poslužiti kao još jedna vežba pre nego što se upustimo u jednu zaista dugu priču; u poredenju sa kojom Šeherezada, ako ne i Balzak predstavljaju minimalistička dela.

'Harper's' (Jul 1990)

S engleskog: Vesna Dragojlov